

Редакційна рада «Наукового вісника Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки»

Коцан І. Я., доктор біологічних наук, професор (головний редактор).
Цьось А. В., доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор.
Гаврилук С. В., доктор історичних наук, професор (заступник головного редактора).
Бояр А. О., доктор економічних наук, професор.
Карлін М. І., доктор економічних наук, професор.
Мельник В. М., доктор технічних наук, професор.
Мірченко М. В., доктор філологічних наук, професор.
Свідзинський А. В., доктор фізико-математичних наук, професор.
Смолук І. О., доктор педагогічних наук, професор.

Редакційна колегія

Коцан Наталія Несторівна – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (головний редактор).
Зузок Федір Васильович – доктор геологічних наук, професор кафедри географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (заступник головного редактора).
Бейдик Олександр Олександрович – доктор географічних наук, професор кафедри країнознавства та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка, сумісник кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
Заставецька Ольга Володимирівна – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри географії України і туризму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.
Дажман Василь Олександрович – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри географії України та регіоналістики Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
Дністрянський Мирослав Степанович – доктор географічних наук, професор кафедри географії України Львівського національного університету імені Івана Франка, сумісник кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
Ільїн Леонід Володимирович – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
Барський Юрій Миколайович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної та соціальної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
Карлін Микола Іванович – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту, податкової та бюджетної політики Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
Ковальчук Іван Платонович – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри геодезії та картографії Національного університету біоресурсів і природокористування України, м. Київ.
Любіцева Ольга Олександрівна – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри країнознавства та туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Мезенцев Костянтин Володимирович – доктор географічних наук, професор кафедри економічної та соціальної географії Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Мельник Володимир Миколайович – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри геодезії, землевпорядкування та кадастру Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
Мольчак Ярослав Олександрович – доктор географічних наук, професор, академік УЕАН, завідувач кафедри охорони праці і безпеки життєдіяльності Луцького національного технічного університету.
Олійник Ярослав Богданович – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент Академії педагогічних наук, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри економічної та соціальної географії Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Павліха Наталія Володимирівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
Позняк Степан Павлович – доктор географічних наук, професор, академік Академії вищої школи України, завідувач кафедри ґрунтознавства і географії ґрунтів Львівського національного університету імені Івана Франка.
Руденко Валерій Петрович – доктор географічних наук, професор, декан географічного факультету, завідувач кафедри економічної географії та екологічного менеджменту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.
Фесюк Василь Олександрович – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри фізичної географії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.
Шаблій Олег Іванович – доктор географічних наук, професор, академік Академії вищої школи України, завідувач кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка.
Шищенко Петро Григорович – доктор географічних наук, професор, член-кореспондент Академії педагогічних наук, професор кафедри географії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Андрейчук В'ячеслав – доктор габілітований (геолого-мінералогічні науки), професор Сілезького університету в Катовіце (Республіка Польща).
Красовський Костянтин Костянтинович – доктор географічних наук, професор кафедри соціально-економічної географії і туризму, перший проректор Брестського державного університету імені О. С. Пушкіна (Республіка Білорусь).
Рикала Анджей – доктор габілітований (географія), професор, директор Інституту соціально-економічної географії й організації простору Лодзького університету (Республіка Польща).
Сурд Василь – доктор габілітований (географія), професор, директор Центру з вивчення поселень та урбаністики Клузького університету імені Бабеша-Бойяї (Республіка Румунія).
Хоїнські Адам – доктор габілітований (географія), професор, директор Інституту фізичної географії і формування природного середовища Познанського університету імені Адама Міцкевича (Республіка Польща).
Хохмут Зденко – доктор габілітований (фізична географія та геоecологія), професор кафедри географії Кошицького університету імені Йозефа Шафарика (Словацька Республіка).
Патійчук Віктор Олександрович – кандидат географічних наук, доцент кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (відповідальний секретар).

Рецензенти

Гукалова І. В., доктор географічних наук, старший науковий співробітник (Інститут географії НАН України).
Ровенчак І. І., доктор географічних наук, професор (Львівський національний університет імені Івана Франка).
Сухий П. О., доктор географічних наук, професор (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича).

Журнал є науковим фаховим виданням України, у якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора чи кандидата наук з географії (див. додаток № 8 до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.12.2015 р. № 1328).

Редактор і коректор: **В. Й. Лажнік**. Технічний редактор: **В. О. Патійчук**. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 19777-9577 ІП від 15.03.2013 р. Наклад 100 пр. Замовлення № 32. Адреса редакції: 43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки. Тел. (0332)72-83-87. Ел. адреса: vpf_red@ukr.net. Засновник і видавець – Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (43025, м. Луцьк, просп. Волі, 13). Обсяг 17,04 обл. вид. арк., 17,21 ум.-друку арк. Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України ДК № 4513 від 28.03.2013 р. Виготволвач – Вежа-Друк (м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65). Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

З М І С Т

**РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНА ТЕОРЕТИЧНА, ФІЗИЧНА
ТА КОНСТРУКТИВНА ГЕОГРАФІЯ**

Смочко Наталія

Чинники монорозвитку суспільно-географічних систем у сучасному просторі 3

Карнюк Зоя, Фідзіна Катерина

Природоохоронна мережа Дубенського району Рівненської області 10

Вовк Олександр, Чижевська Лариса, Стрій Дарина

Географія поширення родовищ дорогоцінних та напівдорогоцінних мінералів
Волині 18

Павловська Тетяна, Білецький Юрій, Геналюк Роман, Мороз Марія

Багаторічна динаміка річкового стоку Стоходу (гідропост Малинівка) 23

Чижевська Лариса, Бушук Сергій, Давидюк Віталій

Перспективні напрями використання сапропелевих ресурсів Любешівського району
Волинської області 29

Мартинюк Віталій, Зубкович Іван, Андрійчук Сергій

Геоecологічні особливості водозбору та ландшафтно-ресурсний потенціал
сапропелю озера Колпине 34

РОЗДІЛ II. ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

Мельнійчук Михайло, Горбач Вікторія, Мельнійчук Максим

Територіальні аспекти сучасного поширення населення Волинської області 42

РОЗДІЛ III. ПОЛІТИЧНА ГЕОГРАФІЯ

Лажнік Володимир

Політико-географічний аналіз особливостей сучасного адміністративно-
територіального поділу країн Азії 49

<i>Патійчук Віктор, Саванюк Софія, Лобанкова Анастасія, Ройко Світлана</i> Актуальні проблеми сучасної зовнішньої політики Китаю в контексті регіональних проблем та територіальних конфліктів щодо своїх сусідів	61
--	----

РОЗДІЛ IV. РЕКРЕАЦІЙНА ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОГРАФІЯ ТУРИЗМУ

<i>Nesterchuk Inna</i> Ethnic Loading of Food as a Sustainable Culture Component in the Form of Physical-Geographical, Soil and Ethnographic Zoning of the Right-Bank Polissia	78
<i>Патійчук Віктор, Саванюк Софія</i> Головні проблеми формування нового туристичного іміджу Волинської області.....	87
<i>Мандрик Ірина, Мельничук Анжела</i> Регіональні особливості розвитку культурно-пізнавального туризму в країнах Північної Африки	99
<i>Невєнченко Антоніна</i> Туристично-рекреаційний потенціал Верховинського району як основа для розвитку екстремального туризму... ..	106
<i>Патійчук Віктор</i> Найбільш відвідувані релігійно-паломницькі центри Росії та проблеми розвитку паломництва на її території	111
<i>Мандрик Ірина, Карасійчук Тетяна</i> Регіональні особливості та проблеми розвитку пригодницького туризму в Південно-Африканській Республіці.....	121
<i>Чижевська Лариса, Дацюк Вікторія, Поторась Олег</i> Туристсько-рекреаційні ресурси Ковельського району Волинської області	126
<i>Тищенко Світлана</i> Сучасний стан розвитку туристичної галузі Житомирщини	133
<i>Новикова Валерія</i> Групи інфраструктурних об'єктів рекреаційної діяльності за видами інфраструктури життєдіяльності суспільства.....	140
Наші автори.....	155

РОЗДІЛ I

Загальна теоретична, фізична та конструктивна географія

УДК 911.3:30/33(477.8)

Наталія Смочко

Чинники монорозвитку суспільно-географічних систем у сучасному просторі

Досліджено різні групи чинників монорозвитку суспільно-географічних систем, зокрема здійснено їх класифікацію та характеристику за такими критеріями: генезисом, характером, за ступенем впливу, за характером впливу, за ознаками адаптації, за гнучкістю, рівнем впливу й окремо виділено вплив глобалізації на всі групи чинників. Визначено, що під чинниками монорозвитку суспільно-географічних систем слід розуміти сукупність причин, що обумовлюють формування її унікальних властивостей, зв'язків, відношень та рушійні сили функціонування, трансформації в сучасному геопросторі. Встановлено, що одні й ті ж чинники можуть відігравати певну роль на різних етапах розвитку територіальної моносистеми. Виявлено, що об'єктивні чинники монорозвитку територіальної системи виступають системоутворюючими чинниками та безпосередньо впливають на рівень життєздатності та життєзабезпечення моносистеми та її підсистем, визначають відмінності передумов монорозвитку територіальної системи, що проявляється в територіально-компонентному та територіально-функціональному аспектах монорозвитку її базових систем, базуючись на соціально-економічному, природно-ресурсному та демографічному потенціалах територіальної системи. Виявлено, що більшість чинників може також виступати й в якості передумов монорозвитку територіальних систем різного ієрархічного рівня, проте їх вплив відносно слабший. У дослідженні використано загальнонаукові методи, зокрема аналіз, науковий синтез, аналітичний метод, методи порівняння та узагальнення. Результати цього дослідження є основою для проведення науково-теоретичних досліджень територіальної системи монорозвитку, методологічною базою для розкриття особливостей формування, функціонування та трансформації (вдосконалення, стимулювання та регулювання) просторових структур у сучасному геопросторі.

Ключові слова: чинники монорозвитку, передумови монорозвитку, територіальна організація суспільства, монорозвиток територіальних систем, сучасний географічний простір.

Постановка наукової проблеми та її значення. Територіальна організація суспільства залежить від багатьох чинників, що тією чи іншою мірою впливають на її формування, забезпечуючи динамічну рівновагу суспільства та природи на всіх територіальних рівнях, оскільки вона спрямована на те, щоб будь-яка локалізація життєдіяльності людей не тільки сприяла зростанню його економічної ефективності та соціального благополуччя, а й зберігала природне середовище, причому люди зобов'язані піклуватися про комфортність не тільки свого життя, а й майбутніх поколінь. Відповідно, дослідження чинників монорозвитку територіальних систем у суспільно-географічному контенті є необхідним завданням сучасної суспільної географії, оскільки його вирішення дає змогу розуміти територіальні та функціональні відмінності систем монорозвитку та робити прогнози щодо їх трансформації, як у короткостроковій, так і довгостроковій перспективі, що й зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз досліджень із цієї проблеми. В суспільній географії дослідження чинників територіальної організації суспільства за своїми функціональними ознаками носять комплексний характер. Їх першу групу складають територіальні передумови життєдіяльності людей, а саме: природно-ресурсні чинники, економічні, соціальні та екологічні фактори. У другій групі сконцентровані чинники, що виражають інтереси і потреби людей в матеріальних і духовних благах, в комфортному середовищі життєдіяльності. Особливі вимоги висувають господарські об'єкти, які характеризуються такими техніко-економічними параметрами, як матеріало-, земле-, енерго-, тепло-, трудо-, водомісткість та ін. [1, с. 24]. Важливість чинників територіальної організації суспільства порізно розглядалася в різні періоди її розвитку. Так, до 1960-х рр. багатьма науковцями висувалася теорія, що територіальна організація суспільства повинна орієнтуватися передусім на економічні чинники. Зокрема, західна школа у якості основної складової розглядала приватні інтереси виробників, продавців і споживачів (R. Merton, 1957 [11]; A. Mitscherlich, 1965 [12]; T. Chandler, 1987 [10]), а радянська економіко-географічна та економічна школи – інтереси держави (А. Льош, 1959 [4]). Українські вчені-географи також вказують на вирішальний вплив економічних чинників на розвиток і життєдіяльність суспільства, його геопросторову організацію, так званий «економічний детермінізм» (О. І. Шаблій, 2003) [9, с.286–287] та ін. Для Радянського Союзу у післявоєнний період центрами територіальної організації виробництва були великі міста, сформовані з урахуванням принципів спеціалізації та кооперації (притаманних плановій економіці) з прив'язкою до природних ресурсів регіонів. Це, зі свого боку, зумовило поступове виникнення міст з одноманітною спеціалізацією, що розширювалися завдяки міграції. Відповідно, до 1970-х рр. у соціально-економічній географії виникла значна кількість категорій, що характеризували вузькоспеціалізовані або функціонально одноманітні міста (зокрема, як синоніми розглядалися «монопрофільні», «моногалузеві»). Так, пізніше Г. М. Лаппо (1971 [2]; 1987 [3]) у своїх працях для характеристики таких міст запровадив категорію «монофункціональні міста», формування яких пов'язувалося із прямими економічними інтересами держави щодо формування вузькоспеціалізованих виробництв у районах просторової локалізації певних видів природних ресурсів. Тобто, як показують дослідження, більшість учених виділяє чинники розвитку територіальних систем з урахуванням аспектів соціально-економічної діяльності, що дало підстави розділити їх на такі групи: економічні, соціальні, технічні та технологічні, екологічні, політичні та конституційні та ін.

Метою дослідження є дослідження чинників монорозвитку суспільно-географічних систем у сучасному просторі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Суспільно-географічна система розглядається нами як територія, яка відрізняється від інших територій – сукупністю її структурних елементів та характеризується єдністю, взаємозв'язком елементів, цілісністю, причому цілісність як об'єктивна умова, так і закономірний результат монорозвитку певної території. Дія закономірностей монорозвитку територіальних суспільних систем різного ієрархічного рівня зумовлена взаємопов'язаною дією цілої низки чинників, передумов, умов та їх поєднанням, які відрізняються мірою своєї дії на об'єкт дослідження та порізно проявляються, діючи на нього.

Під *чинниками монорозвитку суспільно-географічних систем* ми розуміємо сукупність причин, що обумовлюють формування її унікальних властивостей, зв'язків, відношень та рушійні сили функціонування, трансформації в сучасному геопросторі (рис. 1). На нашу думку, всі чинники, що визначають процес формування монорозвитку суспільно-географічних систем доцільно класифікувати за такими критеріями: генезисом, характером, за ступенем впливу, за характером впливу, за ознаками адаптації, за гнучкістю, рівнем впливу й окремо виділяємо вплив глобалізації на всі групи чинників.

І. *За генезисом монорозвитку суспільно-географічних систем* усі чинники поділяються на:

1) *чинники формування* – генерують зародження територіальних моноутворень з властивими ознаками та відношеннями;

2) *чинники функціонування*, що сприяють підтриманню рівноваги між елементами та компонентами територіальних моносистем, складовими життєдіяльності суспільства, визначають механізм їх стабільного існування на різних ієрархічних рівнях, забезпечуючи збереження їх унікальних властивостей;

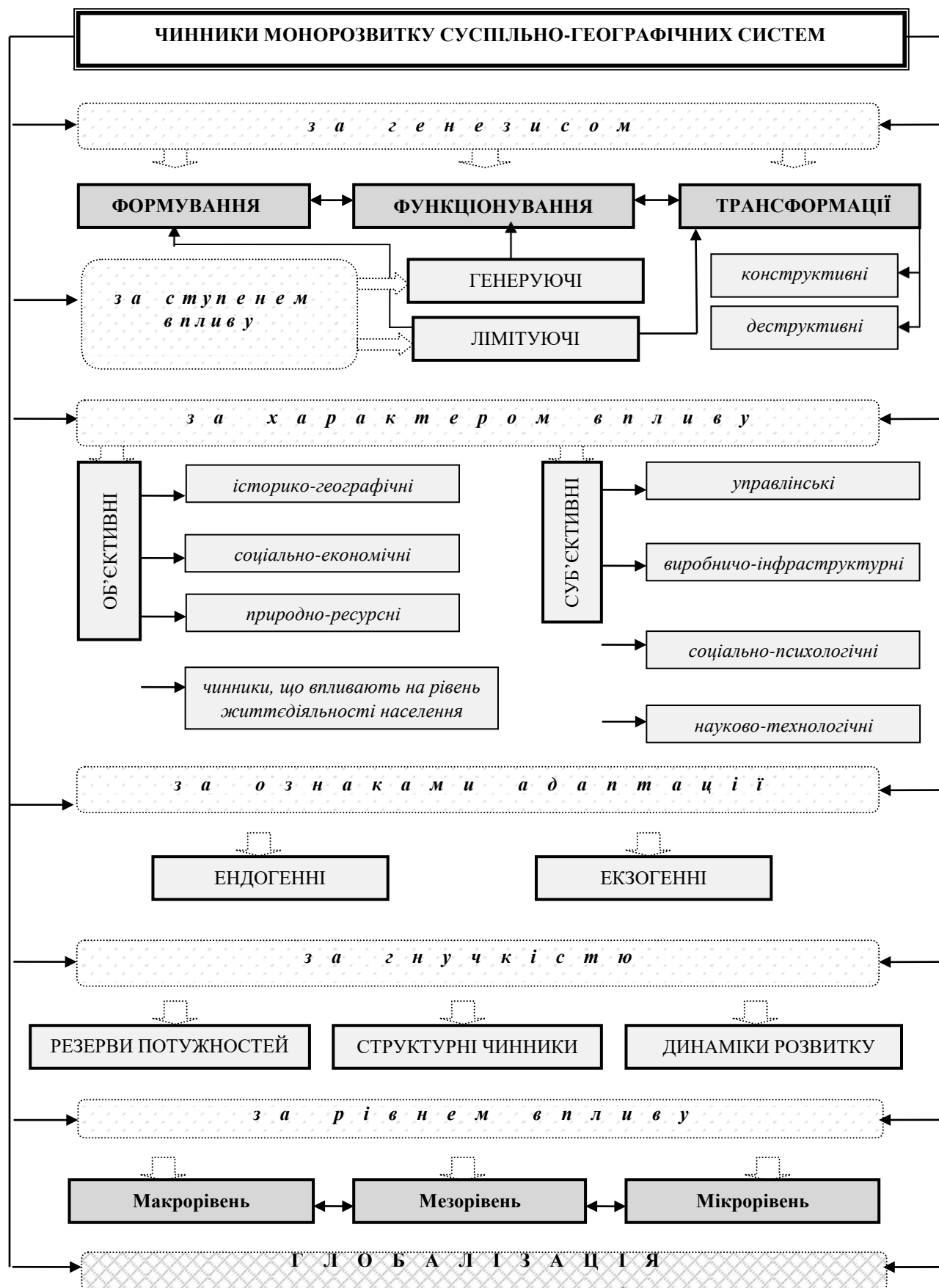

Рис. 1. Чинники монорозвитку суспільно-географічних систем

3) *чинники трансформації*, що забезпечують адаптацію територіальних моносистем до мінливих умов суспільного середовища, визначають напрями реструктуризації та пріоритетного розвитку, які, у свою чергу, поділяються на *конструктивні* чинники (динаміка монорозвитку свідчить про перспективу подальшого розвитку територіальної моносистеми) та *деструктивні* (динаміка монорозвитку свідчить про загрозу руйнування всієї моносистеми).

II. *За ступенем впливу* на існування територіальної моносистеми виділяємо: *генеруючі* та *лімітуючі чинники*. Так, чинники формування територіальних моносистем можна віднести до генеруючих, оскільки саме вони визначають сукупність базових елементів та компонентів моносистеми, подальшу їх трансформацію, відповідно чинники функціонування – виступають у ролі лімітуючих чинників, які вносять рівновагу між різними сторонами життєдіяльності суспільства, забезпечуючи стійке існування моносистеми. Досліджуючи фактори впливу на національні туристичні ринки, О. О. Любіцева виділяє стимулюючі, що впливають на формування попиту та відповідної йому пропозиції та лімітуючі – ті, що обмежують попит та пропозицію. Лімітуючі чинники можуть бути як постійно діючими, так і тимчасовими, та поділяються на такі блоки: рівень соціально-економічного розвитку, якість життя населення, соціально-політична ситуація [5, с. 96].

III. *За характером впливу* на монорозвиток територіальних суспільних моносистем передумови та чинники поділяються на дві групи: 1) група об'єктивних передумов та чинників, що складає базовий блок; 2) група суб'єктивних передумов та чинників, що складає допоміжний блок.

Базовий блок включає у себе групу об'єктивних передумов і чинників монорозвитку територіальної суспільної системи, які виступають основою її формування, життєзабезпечення та взаємозв'язку з навколишнім середовищем; рушійними силами, що суттєво впливають на процеси розвитку та функціонування моносистеми, структуру й її геопросторові межі; результатом ретроспективи формування та функціонування територіальної системи. Суб'єктивні передумови та чинники складають допоміжний блок монорозвитку територіальних систем, що включає в себе управлінські, виробничо-інфраструктурні та соціально-психологічні, які визначають своєрідні ціннісно-світоглядні установки системи.

IV. *За ознаками адаптації* чинники монорозвитку поділяються на дві групи: ендегенні та екзогенні. *Ендегенні чинники* пов'язані з різними видами ресурсів, наявних на певній території, та зі статусом різних сфер соціально-економічного життя та простору й складають внутрішній потенціал територіальної системи, регіону. Ця група чинників впливає на кроссекторальний монорозвиток територіальної системи. До неї належить: геополітичне походження, історичний період входження регіону до складу певної країни; географічне розташування, що уможливорює або ускладнює транскордонне співробітництво (транспортна доступність), етнічно-демографічний статус визначає особливості культурно-національного й соціально-економічного розвитку (вікова структура населення, освітній рівень, професійні компетенції та інтеграція в громаду), кількісне співвідношення етнічних груп, виробничо-працересурсний потенціал (рівень та стан інфраструктури, економічна база, підприємництво, здатність до інновацій, масштаби та структура місцевих та регіональних ринків, конкурентоспроможність регіону, зовнішні вигоди, пов'язані з діяльністю місцевих та регіональних органів влади, трудові ресурси). Усі перераховані вище приклади чинників можуть визначати внутрішні можливості розвитку територіальної системи, але ефективність їх використання та ступінь їх впливу обумовлюється їх адекватністю стосовно прийнятої стратегії монорозвитку територіальної суспільної системи, державної етнографічно-національної, мовної, гуманітарної політики.

Екзогенні чинники пов'язані зі змінами макросередовища територіальної моносистеми, що може впливати на стимулювання чи гальмування функціонування її певних компонентів чи підсистем. Ці чинники виникають унаслідок процесів глобалізації, європейської інтеграції, стану економіки, міграції населення, системних трансформацій, політичної ситуації, національної соціально-економічної та регіональної політики, конкурентоспроможності сусідніх регіонів, надзвичайних геопримордних ситуацій тощо. Екзогенні чинники певною мірою сприяють розвитку та інноваційній трансформації ендегенних ресурсів територіальної моносистеми.

V. *За гнучкістю* монорозвитку виділяємо чинники швидкого реагування системи на економічні, соціальні, політичні й екологічні внутрішні та зовнішні виклики, що постійно змінюються. За допомогою них можна управляти адаптивною здатністю та надійністю територіальної моносистеми.

Ґрунтуючись на дослідженнях гнучкості будь-якої виробничої, у тому числі й територіальної системи О. І. Шаблія, який зазначає, що гнучкість необхідно трактувати як використання засобів управління її адаптивною властивістю й надійністю її розвитку, нами доповнено чинники гнучкості монорозвитку суспільно-географічних систем:

1) резерви потужностей, що розглядаються як основні постачальники головних й обігових засобів, що забезпечують оперативну гнучкість соціального, економічного, виробничого та технологічного маневрування;

2) структурні чинники, а саме: співвідношення витрат (умовно-постійних і змінних на інфраструктуру та інші компоненти системи; ступінь різноманітності структури системи; рівень моноспеціалізації та кооперування; ступінь закільтювання структури зв'язків моносистеми та ін;

3) чинники динаміки розвитку: ступінь дискретності введення потужностей (великими й малими чергами); зміна затрат за варіантами розвитку в часі; темпи росту моносистеми та ін. [9, с. 302–303].

VI. *За рівнем впливу* на суспільно-географічні системи слід виділяти чинники монорозвитку макро-, мезо-, макрорівнів та чинники впливу на особистість (індивідуальні). Потужним чинником монорозвитку суспільно-географічних систем макрорівня виступає *глобалізація*, що є продуктом інтернаціоналізації та розглядається як процес поступового перетворення різноманітного світового соціального простору в єдину глобальну систему, в якій вільно переміщуються інформаційні потоки, ідеї, послуги, стандарти поведінки й моди, видозмінюючи світоуявлення, діяльність соціальних інститутів, спільнот та індивідів, механізми їх взаємодії [7, с. 3]. Цей фактор підсилюється впливом процесів технологізації та інформатизації суспільства, відповідно відбивається на рисах населення, оскільки призводить до зміни в структурі зайнятості населення, соціальному складі та, навіть, мисленні сучасної людини. Ці цінності, вкорінюючись у суспільній свідомості, трансформують традиційні культурні стереотипи, норми поведінки людей, що склалися історично.

Водночас на мезо- та мікрорівні зростає вплив ендегенних детермінантів монорозвитку (регіонального та місцевого), що проявляється у використанні природно-, демо- та соціально-економічних потенціалів територіальної системи, що призводить до формування базових територіальних систем монорозвитку (промислової, аграрної та рекреаційної). Важливим є також процес відродження національних традицій, збереження культурної спадщини регіонів, зростання етнічної самосвідомості населення, консолідація різних етносів, що удосконалює територіальну організацію моносистем та їх підсистем. На мезо- й макрорівні проявляються також чинники глобалізації, передусім, через процеси модернізації та вестернізації, що характеризуються сучасними формами господарювання та життєзабезпечення, зокрема впровадженням сучасних технологій у різні сфери господарювання, зокрема у соціальній сфері, через перехід представників окремих соціальних груп до нового, як правило, західного способу життя, технологій, поширення масової культури, ідей, моделей поведінки й ціннісних орієнтацій західного інформаційного постіндустріального суспільства тощо. По-друге, поширення нових цінностей призводить до трансформації соціокультурних процесів у межах локальних територіальних суспільно-географічних систем, що проявляється в зміні програмуючої ролі культури відносно поведінки населення певної території.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виділення та класифікація чинників, передумов та умов монорозвитку територіальних суспільних систем, що найзмістовніше відобразять ступінь впливу на становлення й функціонування монорозвитку, є визначальною при аналізі її функціонування в геопросторі та виступає необхідним методичним інструментом для виявлення тенденцій та визначення основних напрямів її вдосконалення, стимулювання та регулювання (стартових або вихідних позицій, можливостей у перспективному періоді). Більшість чинників виступає також як передумови монорозвитку територіальних систем різного ієрархічного рівня, проте їх вплив відносно слабший. Окрім цього, також необхідно враховувати загальні умови розвитку територіальних систем: клімат, рельєф, геологічні умови та ін. Тобто на формування територіальних моносистем може впливати або один об'єктивний чинник або ціла група як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. При цьому, залежно від видів локальних моноутворень одні й ті ж самі чинники та передумови, можуть виступати в одному випадку як об'єктивні, а в іншому – як суб'єктивні. Зазначимо, що одні й ті ж чинники можуть відігравати певну роль на різних етапах розвитку територіальної моносистеми. Об'єктивні чинники монорозвитку територіальної системи виступають системоутворюючими чинниками та безпосередньо впливають на рівень

життєздатності та життєзабезпечення моносистеми та її підсистем, визначають відмінності передумов монорозвитку територіальної системи, що проявляється в територіально-компонентному та територіально-функціональному аспектах монорозвитку її базових систем, базуючись на соціально-економічному, природно-ресурсному та демографічному потенціалах територіальної системи. При цьому, визначальними на сучасному етапі стали інтелектуальний ресурс (єдиний поновлюваний) раціональний соціальний устрій суспільства, які зумовлюють розвиток освітньо-наукового потенціалу, потенціалу інноваційного виробництва, а також удосконалюють працересурсний потенціал – підвищують якість трудових ресурсів (професійна кваліфікація, рівень здоров'я), їх прогресивну зайнятість, що призводить до конструктивної трансформації територіальної моносистеми.

Підсумовуючи проаналізоване, потрібно зазначити, що розроблена класифікація чинників, передумов та умов монорозвитку територіальних суспільних систем із виділенням базового та допоміжного блоку, системоутворюючих та системоформуючих передумов і чинників є методологічною базою для дослідження особливостей формування, функціонування та трансформації просторових структур у сучасному геопросторі.

Джерела та література

1. Джаман М. А. Экономическое пространство как территориальная организация общества (теоретико-методологический аспект) / М. А. Джаман // *Наук. вісн. Ужгород. ун-ту. Серія : Економіка.* – 2017. – Вип. 1 (49). – Т. 2. – С. 19–26.
2. Лаппо Г. М. География городов / Г. М. Лаппо. – М. : Мысль, 1971.
3. Лаппо Г. М. Города на пути в будущее / Г. М. Лаппо. – М. : Мысль, 1987. – 236 с.
4. Леш А. Географическое размещение хозяйства : пер. с англ. / А. Леш – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1959. – 456 с.
5. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О. О. Любіцева. – К. : Альтерпрес, 2002. – 436 с.
6. Мезенцев К. Оцінка впливу чинників розвитку туристично-рекреаційної діяльності в Харківській області / К. Мезенцев, І. Скриль [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.academia.edu/2548349>
7. Суховерха Ю. В. Адаптація як інструмент впливу на підприємства: теоретичний аспект / Ю. В. Суховерха [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/prpdaa/6.2/298.pdf>
8. Топорницька М. Я. Територіальна організація етнофестивального туризму Львівської області : автореф. дис. ... канд. геогр. наук / М. Я. Топорницька. – Чернівці, 2015. – 24 с.
9. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник / О. І. Шаблій. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444 с.
10. Chandler T. Four Thousand Years of Urban Growth: An Historical Census. Lewiston / T. Chandler. – New York : Edwin Mellen Press, 1987.
11. Merton R. K. Social theory and social structure / R. K. Merton. – Glencoe, 1957. – P. 33–34.
12. Mitscherlich A. Die Unwirtlichkeit unserer Städte. Frankfurt am Main / A. Mitscherlich // *GS VII*, 1965. – S. 515–624.

References

1. Dzhaman M. A. Ekonomycheskoe prostranstvo kak terrytoryalnaia orhanyzatsyia obshchestva (teoretyko-metodolohycheskyi aspekt) / M. A. Dzhaman // *Nauk. visn. Uzhhorod. un-tu. Seriiia : Ekonomika.* – 2017. – Vyp. 1 (49). – T. 2. – S. 19–26.
2. Lappo H. M. Neohrafyia horodov / H. M. Lappo. – M. : Mysl, 1971.
3. Lappo H. M. Horoda na puty v budushchee / H. M. Lappo. – M. : Mysl, 1987. – 236 s.
4. Lesh A. Neohrafycheskoe razmeshchenye khaziaistva : per. s anhl. / A. Lesh – M. : Yzd-vo ynostr. lyt-ry, 1959. – 456 s.
5. Liubitseva O. O. Rynok turystychnykh posluh (heoprostorovi aspekty) / O. O. Liubitseva. – K. : Alterpres, 2002. – 436 s.
6. Mezentsev K. Otsinka vplyvu chynnykiv rozvytku turystychno-rekreatsiinoi diialnosti v Kharkivskii oblasti / K. Mezentsev, I. Skryl [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.academia.edu/2548349>

7. Sukhoverkha Yu. V. Adaptatsiia yak instrument vplyvu na pidpriemstva: teoretychnyi aspekt / Yu. V. Sukhoverkha [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6.2/298.pdf>
8. Topornytska M. Ya. Terytorialna orhanizatsiia etnofestyvalnoho turyzmu Lvivskoi oblasti : avtoref. dys. ... kand. heohr. nauk / M. Ya. Topornytska. – Chernivtsi, 2015. – 24 s.
9. Shablii O. I. Osnovy zahalnoi suspilnoi heohrafii : pidruchnyk / O. I. Shablii. – Lviv : Vyd. tsentr LNU im. Ivana Franka, 2003. – 444 s.
10. Chandler T. Four Thousand Years of Urban Growth: An Historical Census. Lewiston / T. Chandler. – New York : Edwin Mellen Press, 1987.
11. Merton R. K. Social theory and social structure / R. K. Merton. – Glencoe, 1957. – P. 33–34.
12. Mitscherlich A. Die Unwirtlichkeit unserer Städte. Frankfurt am Main / A. Mitscherlich // GS VII, 1965. – S. 515–624.

Смочко Наталия. Факторы моноразвития общественно-географических систем в современном пространстве. Исследованы различные группы факторов моноразвития общественно-географических систем, в частности осуществлена их классификация и характеристика по следующим критериям: генезису, характеру, по степени влияния, по характеру воздействия, по признакам адаптации, по гибкости, уровнем влияния и отдельно выделено влияние глобализации на все группы факторов. Определено, что под факторами моноразвития общественно-географических систем следует понимать совокупность причин, обуславливающих формирование ее уникальных свойств, связей, отношений и движущие силы функционирования, трансформации в современном геопространстве. Установлено, что одни и те же факторы могут играть определенную роль на различных этапах развития территориальной моносистемы. Выявлено, что объективные факторы моноразвития территориальной системы выступают системообразующими факторами и непосредственно влияют на уровень жизнеспособности и жизнеобеспечения моносистемы и ее подсистем, определяющих различия предпосылок моноразвития территориальной системы, проявляется в территориально-компонентном и территориально-функциональном аспектах моноразвития ее базовых систем, основываясь на социально-экономическом, природно-ресурсном и демографическом потенциалах территориальной системы. Выявлено, что большинство факторов может также выступать и в качестве предпосылок моноразвития территориальных систем различного иерархического уровня, однако их влияние относительно слабее. В исследовании использованы общенаучные методы, в частности анализ, научный синтез, аналитический метод, методы сравнения и обобщения. Результаты данного исследования являются основой для проведения научно-теоретических исследований территориальной системы моноразвития, методологической базой для раскрытия особенностей формирования, функционирования и трансформации (совершенствование, стимулирование и регулирование) пространственных структур в современном геопространстве.

Ключевые слова: факторы моноразвития, предпосылки моноразвития, территориальная организация общества, моноразвитие территориальных систем, современное географическое пространство.

Smochko Nataliia. Factors of mono-development of socio-geographical systems in modern space. Factor groups of mono-development of socio-geographical systems had been differentiated in the article. In particular, their classification and characterization have been investigated by the following criteria: genesis, character, degree of influence, character of influence, by signs of adaptation, flexibility, level of influence and separately the impact of globalization on all groups of factors. It has been determined that the factors of mono-development of socio-geographical systems should be understood as a set of reasons that determine the formation of its unique properties, relationships and driving forces of functioning, transformation in modern geospatial. It has been established that the same factors may play a role at different stages of territorial mono-system development. It has been revealed that the objective factors of mono-development of the territorial system act as system-forming factors. They directly affect the level of viability and vitality of the mono-system and its subsystems, determine the differences of the prerequisites of mono-development of the territorial system, manifested in the territorial-component and territorial-functional aspects of the mono-development of its basic systems, based on socio-economic, natural resource and demographic potentials of the territorial system. It has been found that most factors can also act as prerequisites for the mono-development of territorial systems of different hierarchical levels, but their impact is relatively weaker. The general scientific methods, including analysis, scientific synthesis, analytical method, methods of comparison and generalization have been used in the research. The results of this study are the basis for conducting scientific and theoretical studies of the territorial system of mono-development, a methodological basis for revealing features of the formation, functioning and transformation (improvement, stimulation and regulation) of spatial structures in modern geospatial.

Key words: factors of mono-development, prerequisites for mono-development, territorial organization of society, mono-development of territorial systems, modern geographical space.

Стаття надійшла до редколегії
31.01.2020 р.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>